

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ТА ВИДІВ ВІРИ ОСОБИСТОСТІ

Ю.А. Алексєєва Класифікація форм та видів віри особистості. У статті представлено погляди психологів на вивчення різних форм і видів віри. Констатовано, що в психологічній науці вивченню питань класифікації форм і видів віри не приділялося достатньої уваги. Проаналізовано окремі спроби класифікацій релігійної віри, згідно з якими вона поділяється на: здорову і токсичну; автентичну і неавтентичну; організмично-вітальну, екзистенційно-культуральну та онтологічну. Проаналізовано форми віри на основі взаємозв'язку критеріїв усвідомленості й активності. Розглянуто два типи віри – раціональну й ірраціональну. З'ясовано, що раціональна віра проявляється у вірі в себе, вірі в іншого, вірі в людство. Розглянуто окремі види ірраціональної віри: наївна довірливість, інтелектуальна й емоційна віра. Представлено класифікацію продуктивних і непродуктивних форм віри особистості. Відзначено, що основою для такої класифікації форм віри є ступінь її гармонізуючого й адаптивного впливу на особистість. Теоретично обґрунтовано види продуктивної віри – духовно-релігійну, аутоперсональну, інтерперсональну, віру в соціальні цінності. Проаналізовано погляди вчених на види непродуктивної віри – містичну віру (демонологічні уявлення, марновірство), забобони, ідолопоклонство. Зазначено, що продуктивна форма віри формує позитивний погляд особистості на майбутнє й поточне життя, стимулює її тенденцію до самоактуалізації, сприяє активізації внутрішніх ресурсів і особистісному зростанню. Непродуктивна форма віри породжує ілюзорне сприйняття світу, що призводить до викривлення дійсності, блокуючи здатність особистості до розвитку й адаптації. Зроблено висновок, що деякі вчені класифікують форми й види віри, однак більшість психологів розглядають їх окремо.

Ключові слова: класифікація форм віри, види віри, раціональна віра, ірраціональна віра, продуктивна віра, непродуктивна віра, віра в себе, віра в іншого, містична віра, забобони, ідолопоклонство.

Ю.А. Алексеева **Классификация форм и видов веры личности.** В статье представлены взгляды психологов на изучение разных форм и видов веры. Констатировано, что в психологической науке изучению вопросов классификации форм и видов веры не уделялось достаточного внимания. Проанализированы отдельные попытки классификаций религиозной веры, согласно которым она делится на: здоровую и токсическую; аутентичную и неаутентичную; организмически-витальную, экзистенциально-культуральную и онтологическую. Проанализированы формы веры на основании взаимосвязи критериев осознанности и активности. Рассмотрены два типа веры: рациональная и иррациональная. Выяснено, что рациональная вера, основывается на реальных и высоковероятных фактах и проявляется в вере в себя, в другого, в человечество. Описаны также отдельные виды иррациональной веры, такие, как наивная доверчивость, интеллектуальная и эмоциональная вера. Представлена классификация продуктивных и непродуктивных форм веры личности. Отмечено, что основанием для такой классификации форм веры является степень ее гармонизирующего и адаптивного воздействия на личность. Теоретически обоснованы виды продуктивной веры: духовно-религиозной, аутоперсональной, интерперсональной, веры в социальные ценности. Проанализированы взгляды ученых на такие виды непродуктивной веры, как мистическая, включающая демонологические представления и суеверия, а также предрассудки и идолопоклонство. Отмечено, что продуктивная форма веры формирует позитивный взгляд личности на будущее и текущую жизнь, стимулирует ее тенденцию к самоактуализации, способствует активизации внутренних ресурсов и личностному росту. Непродуктивная форма веры порождает иллюзорное восприятие мира, что приводит к искажению действительности, блокируя способность личности к развитию и адаптации.

Сделан вывод, что некоторые ученые классифицируют формы и виды веры, однако большинство психологов рассматривают их отдельно.

Ключевые слова: классификация форм веры, виды веры, рациональная вера, иррациональная вера, продуктивная вера, непродуктивная вера, вера в себя, вера в другого, мистическая вера, предрассудки и идолопоклонство.

Постановка проблеми. Систематизація – результат диференціації й узагальнень однорідних процесів і виявлення їх відмінностей на підставі певних вагомих для цього критеріїв. Системотвірний феномен віри проявляється на багатьох рівнях індивідуальної психічної діяльності, включаючи процеси й механізми когнітивного рівня, мотивації, ціннісної системи та інших елементів особистості, психологічного захисту й компенсації. Віра також є найважливішим елементом масової психіки, що проявляється в суспільній свідомості й колективному несвідомому.

Сприймані й оцінювані людьми події й обставини життя багато в чому залежать від ставлення до них. У когось вони можуть викликати оптимістичну оцінку, в інших – страх і прагнення убезпечити себе, і багато в чому ці реакції визначаються вірою або невір'ям у ті чи інші цінності. Актуалізація раціональних, продуктивних або ірраціональних переконань віри та пов'язаних із ними переживань (віра в Бога, соціальні цінності або віра й вірування, що ґрунтуються на містиці, марновірствах і забобонах) є тригером позитивної або негативної мотивації поведінки, що впливає на рівень мобілізації резервних можливостей особистості.

Систематизація багатоликої феноменології віри, розмежування її сфер, форм і видів дозволяє раціонально діагностувати її неадаптивні варіанти і розробити специфічні принципи та прийоми корекції й терапії. Раціональні уявлення про типологію віри дозволяють розробити методи посилення і зміцнення недостатньо активної й слабо усвідомлюваної, але раціональної та продуктивної за дією віри.

Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що класифікації типів, форм і видів віри значною мірою представлені як у працях корифеїв

філософії (І. Канта, Л. Фейєрбаха, Б. Рассела, П. Тілліха, М. Бубера, О. І. Введенського, С.Л. Франка), так і в роботах сучасних філософів (В.О. Лекторського, В.А. Горячева, Д.І. Дубровського, Н.С. Кожеурової, Н.А. Калюжної, Є.Н. Чеснової). Поряд із цим у психологічній науці, незважаючи на існування класифікацій віри за певними ознаками, вивченню питань диференціації типів, форм і видів віри не приділялося достатньої уваги. У своїй публікації ми спробували заповнити цю прогалину, проаналізувавши й узагальнивши позиції відомих психологів, які у своїх роботах висвітлювали це питання.

Мета нашої статті – теоретичне дослідження проблеми систематизації форм та видів віри особистості.

Аналіз останніх публікацій та виклад основного матеріалу. Аналіз психологічної літератури показав, що питання класифікації віри презентовані у наукових роботах С. Артеберна, Дж. Фелтона, Є. Фромма, Дж. Пратта, С. А. Черняєвої, Н. В. Ініної, В. І. Бондаря, Т. С. Яценко, О.В.Педченко, О. І. Климишин.

Як зазначають американські вчені С. Артеберн і Дж. Фелтон, релігійна віра диференціюється на «здорову» і «токсичну». «Здорова віра» сфокусована на Богові, супроводжується повагою до власної особистості, прагненням до вдосконалення, збагачує людину духовно, орієнтована на гармонічні міжособистісні стосунки. «Токсична віра» пов'язана з патологічною релігійністю. Різновидами «токсичної віри» є: 1) компульсивна релігійна активність, яка зумовлена почуттям провини або бажанням здобути особливу прихильність в очах Бога. Люди із цією формою релігійності старанно працюють, але схильні вірити в те, що Бог винагородить їх більше, ніж інших; 2) лінощі – замість того, щоб діяти самим, люди із цією формою віри молять про диво, у такий спосіб знімаючи відповідальність із себе за своє життя; 3) самоцентрованість – люди із цією формою релігійності не виявляють жодного інтересу до інших, для них важливий лише власний порятунок [1, 23].

Розглядаючи релігійну віру як смислотвірне переживання відносин із Богом, С.А. Черняєва виділяла її хибні форми: формальну релігійність, фанатизм, еклектизм, компульсивну побожність, обрядовір'я, некритичний пошук [20].

У спільній публікації В.І. Бондар, Т.С. Яценко, О.В. Педченко, досліджуючи специфіку релігійної віри, розмежовували автентичну (істинну) та неавтентичну (хибну) релігійну віру. Автентична віра, на думку вчених, передбачає активну життєву позицію, визначає цілі й сенс життя, сприяє розвитку зрілості особистості, її самовдосконаленню й розкриттю внутрішнього потенціалу. Неавтентична віра виражається в хибних формах і характеризується ригідністю, формуванням інфантильної позиції особистості, актуалізує почуття неповноцінності в людини, спричиняє відчуття дисгармонійності внутрішнього світу [2].

В межах християнсько-орієнтовного підходу О. І. Климишин диференціювала релігійну віру на: 1) організмично-вітальну - повсякденна віра, що носить здебільшого несвідомий характер і зміст якої визначають нижчі людські потреби; 2) екзистенційно-культуральну, яка пов'язана зі смислотворенням і виявляється як стан внутрішнього свідомого творення та прийняття образів-конструктів, що утворюють цілісний образ життя людини; 3) онтологічну, яка є проявом діалогу між людиною та Богом [5].

Е. Фромм розрізняв два типи віри – раціональну й ірраціональну. Раціональна віра, на його думку, є глибоким переконанням, заснованим на продуктивній, інтелектуальній і емоційній внутрішній активності. Підставою раціональної віри є продуктивність: «...жити згідно з вірою означає жити продуктивно й бути впевненим в одному – у тому, що зростання і розвиток можливі тільки на основі продуктивної активності, а також того, що кожен із нас, як відомо з досвіду, є активним суб'єктом, предикатами якого є різні види діяльності» [19, с. 160]. У своїй роботі Е. Фромм зазначав, що раціональна віра проявляється у вірі в іншого, вірі в себе й вірі в людство. На думку вченого, віра в іншу людину ґрунтується на впевненості в надійності й

незмінності її особистості. Кульмінацією такої віри є віра в людство, яка проявляється в релігії, у прогресивних політичних і соціальних ідеях. Проте Е. Фромм зазначав, що віра в іншого можлива лише за умови, якщо в людини є віра в себе. Віра в себе пов'язана з усвідомленням власного існування й сутності своєї особистості як незмінних протягом усього людського життя, незважаючи на різні обставини й на мінливість думок і почуттів. Тільки людина, що має віру в саму себе, здатна вірити в інших людей, оскільки лише така людина може бути впевнена, що й у майбутньому вона буде такою самою, як і тепер, отже, буде діяти так, як передбачає діяти тепер. Під ірраціональною вірою вчений розумів віру в особистість, ідею або символ, засновану не на власному інтелектуальному або чуттєвому досвіді, а на емоційному підпорядкуванні певному ірраціональному авторитету. Ірраціональна віра – це фанатична переконаність у чомусь або в комусь, суть якої полягає в підпорядкованості особистому або позаособистісному ірраціональному авторитету [19].

Дж. Пратт виділяв три види ірраціональної віри: наївну довірливість, інтелектуальну та емоційну віру. Перший вид віри властивий, на його думку, дітям, які не завжди можуть відокремити реальні об'єкти від уявлених. Другий вид можливий лише за наявності сумнівів і потребує певних доказів. Третій – віра, яка має своїм джерелом життєві потреби та глибокі почуття, що нерідко створюють ілюзію реальності об'єктів, у дійсності не існуючих [16].

Російська вчена Н. В. Ініна класифікувала форми віри на підставі взаємозв'язку двох критеріїв таких, як усвідомленість і активність. Кожна форма містила різні види віри. Перша форма віри, де домінує зв'язок між свідомістю людини та її активністю, включає такі види віри: раціональна віра, місіонерство й проповідництво. Друга форма, основана на зв'язку несвідомого й активності, містить наступні види: «пікові переживання», релігійний екстаз і фанатизм. Третя форма віри, заснована на поєднанні несвідомого та пасивності, вміщує ірраціональні переживання (страх, табу,

передчуття) і марновірство. Четверта форма віри базується на співвідношенні пасивності зі свідомістю й включає такі види, як забобони, «декларативна віра» і конформізм [4]. Отже, вчена розглядала віру як багатомірну психологічну категорію, що стосується різних рівнів свідомості й активності.

При подальшому розгляді зазначених форм та видів віри необхідно уточнити, що значна кількість психологів (З. Фрейд, А. Бандура, Г. Олпорт, К. Роджерс, І. Ялом, М. Л. Лінецький, М. Н. Шейнман, С. А. Токарев, Б.С. Братусь, І. С. Кон) розглядали їх відокремлено. Нижче відображено погляди психологів на окремі форми і види віри, які ми умовно поділили на продуктивні й непродуктивні. Підставою для такої класифікації форм віри є ступінь її гармонізуючого та адаптивного впливу на особистість. До продуктивної форми віри можна віднести такі види: духовно-релігійну віру, аутоперсональну (віру в себе), інтерперсональну (віру в іншого), віру в соціальні цінності. До непродуктивної форми віри належать наступні види: містична віра (демонологічні уявлення та марновірство), забобони та ідолопоклонство.

Багатообразність проявів релігійної віри, дозволила нам виділити її продуктивну форму - духовно-релігійну віру, що вивчалась багатьма відомими психологами (Г.Олпортом, К. Юнгом, А. Маслоу, В. Франклом, Б.С. Братусем, Р.М.Грановською, С. А. Белорусовим, Ю. М. Зенько, В.І. Слободчиковим, О.М. Двойніним, М. В. Савчиним, М. Й. Боришевським, В. П. Москальцем, О.І. Климишин), які розглядали її як віру в Бога, що допомагає людині збагнути сенс життя в його зв'язку з вічністю, стає для особистості джерелом її активності, дієвим внутрішнім спонуканням до творення добра, актуалізує потребу в самовдосконаленні, у вибудовуванні свого життєвого шляху.

Подальше теоретичне дослідження видів продуктивної форми віри дозволило нам виокремити аутоперсональну віру (віру в себе). Поняття «віра в себе» описувалось в різних теоріях особистості через синонімічні поняття:

«самоефективність» у соціально-когнітивній теорії особистості А. Бандури; «організмична довіра» і «віра у своє «Я» у феноменологічній теорії К. Роджерса.

Так, канадський вчений, представник біхевіористичного підходу А. Бандура визначав самоефективність як переконання, віру людини стосовно власної здатності управляти подіями, що впливають на її життя. Самоефективність – це впевненість людини в тому, що вона може здійснити деякі конкретні дії, тоді як припущення про результат належить до того, що вона думає про можливі наслідки своєї діяльності [18].

Близьким до феномена віри в себе є поняття «організмична довіра», введене К. Роджерсом. Воно означає здатність людини брати до уваги свої внутрішні відчуття, розглядати їх як основу для вибору поведінки, а це є однією з рис повноцінно функціонуючої людини. На думку К. Роджерса, люди з розвинутою вірою у своє «Я» стають більш значущими й творчими в своїй діяльності, вірять процесам, що відбуваються всередині них; довіряють своїм почуттям; живуть згідно зі своїми цінностями; виявляють себе своєрідним, унікальним способом [13].

Віра в себе тісно пов'язана зі ставленням особистості до себе, яке психологи пов'язують з такими термінологічними поняттями, як самоствавлення, самооцінка, самоприйняття, самоповага. Більшість психологів (Р. Бернс, К. Роджерс, А. Маслоу, Л. Уелс, Дж. Марвел, Н.І. Сарджвеладзе, В. В. Столін, С. Р. Пантелєєв) у своїх працях підкреслюють, що розвиток віри в себе у людини залежить від рівня її самоповаги, самоствавлення і здатності до прийняття себе.

У свою чергу різноманіття психологічних змістів феномена «віри в себе» дозволило нам виділити в цій категорії особливий вид віри, названий «аутоперсональною вірою». Під «аутоперсональною вірою» ми розуміємо віру в себе і власні можливості, зокрема в успішність, інтелектуальні здібності, вольові якості, фізичну привабливість, здоров'я, можливість безпечного існування, почуття власної гідності.

В якості продуктивної віри, психолог К. Роджерс виділяв віру в інших людей (інтерперсональну). На думку вченого, віра в іншого зумовлена механізмом прийняття нею інших людей. Прийняття іншої людини означає прийняття її почуттів, відносин, вірувань, що є частиною її самої. Вчений дійшов висновку, що чим більше людина прагне до пізнання себе, відкрита для сприйняття реальності, намагається розуміти й приймати інших людей, тим більше змінюється не тільки вона, але й інші люди. Вчений підкреслював: «... чим більш повно людину розуміють і приймають, тим більше вона намагається скинути фальшивий фасад, використовуваний нею при зустрічі з життям, і тим більше вона прагне рухатися вперед» [13, с. 68]. Він зазначав, якщо до людини виказувати щирі почуття, приймати її погляди на дійсність, високо оцінювати, тоді людина буде краще усвідомлювати свої особистісні якості, які раніше були пригнічені; стане більш цілісною, самокерованою і впевненою у собі особистістю; буде здатною виявити свою індивідуальність, краще розуміти й приймати інших людей, успішно й спокійно долати життєві проблеми [13]. Отже, прийняття іншої людини (віра в неї) сприяє розвитку в особистості власної тенденції до самоактуалізації, зрілості й соціалізації.

Для уточнення поняття «віра в іншого» нами було диференційовано поняття «інтерперсональна віра». Під «інтерперсональною вірою» ми розуміємо віру, яка відображає систему цінностей особистості, регулюючи її міжособистісні взаємини у різних сферах життя. Проявом інтерперсональної віри у спілкуванні є віра в любов, дружбу, порядність, вірність, щирість, відкритість спілкування, відповідальність, сумлінність, милосердя і співчуття.

Інший вид продуктивної віри - віра в соціальні цінності знаходить своє відображення в аналітичній теорії К.Г. Юнга у вигляді колективного несвідомого, яке генетично передається з покоління в покоління й втілюється в архетипах [12]. На думку М.Л. Лінецького, така віра пов'язана з

почуттями віри, надії, які закликають до нових звершень, набуває таких продуктивних форм: віра в справедливу справу, патріотизм, у зцілення [9].

Аналіз наукових робіт З. Фрейда, Г. Олпорта, І. Ялома, Л. Леві-Брюля, Д. Майерса, М. Л. Лінецького, М. Н. Шеймана, С. А. Токарева, Б.С. Братуся, І. С. Кона, І. Р. Габдулліна, дозволив нам виокремити в контексті непродуктивної форми віри її види, до яких, на нашу думку, належать містична віра (демонологічні уявлення та марновірство), забобони та ідолопоклонство.

Основною частиною всіх релігійних віровчень є містика, як віра в існування непізнаних розумом сил, що панують над людиною. Містика (від греч. *mystikos* - таємничий) пройшла складний і багатовіковий шлях розвитку, будучи гносеологічною основою всіх без винятку релігій, багатьох містичних доктрин, концепцій, псевдонаук. Це виразилося у створенні астрології (системи передбачень, що базуються на положенні планет, сонячних і місячних затемнень), формуванні таких псевдонаук, як кабала, демонологія. Містика знайшла віддзеркалення в епосах, міфах, переказах, легендах, народних і чарівних казках народів всього світу [15]. Нижче відмічені головні елементи, що становлять основу містичної віри.

Демонологічні уявлення припускають, що на події земного життя впливають надприродні істоти, які називаються демонами, бісами, духами і геніями. Згідно з містичними уявленнями, демони - це або людські душі, душі предків (генії), або примари, що втілилися, які зазвичай ворожі людині. З вірою в духів предків пов'язано поширене переконання людей у тому, що демони можуть з'являтися уві сні. Демонологія припускає також віру в те, що на події земного життя роблять вплив духи, що належать до якоїсь духовної ієрархії, в якій вони виступають як посланці або посередники вищого духу. Спілкування з цими духами повинно будуватися на містичній основі у формі певних ритуалів, правил, вчинків і дій, що мають символічний сенс [21].

Марновірство – віра індивіда в дію надприродних сил, що спричиняють незвичайний вплив на оточення (людину, тварин) або визначають деякі

фізичні й біологічні явища природи (наприклад, супроводжують і трансформують погоду, зростання, народження, смерть) [7, 8, 14, 17].

З погляду Л. Леві-Брюля, марновірство – це різновид колективних уявлень (більш сучасною мовою – форми архетипів), що виникають шляхом передавання з покоління в покоління в результаті дії механізмів навіювання, зараження й наслідування [7].

А. Леманн підкреслював, що за допомогою магічних операцій людство завжди прагнуло до розкриття й розуміння фактів, що лежать поза межами звичайного досвіду, тобто трансцендентних і незбагнених з погляду традиційних наук [8].

Як зазначають вчені (М.Л. Лінецький, Ю.В. Саєнко, М.Ю. Строгальщикова), марновірство - це когнітивно-емоційна установка, що базується на страху людини перед невидимою силою, вірі у долю (рок), можливість дивного; на схильності особи до містичної інтерпретації спостережуваних явищ [9, 14].

У зв'язку з цим, на нашу думку, під містичною вірою слід розуміти такі форми віри, які ґрунтуються на уявленні про подвійний (матеріальний і надприродний) світ, вірі у можливість взаємозв'язку людини з духами і божествами, а також у реальність таких явищ, як ясновидіння, пророцтво, чаклунство, чародійство. Особистість з домінуванням цієї форми віри допускає, що непізнане є непізнаваним, а багато життєвих явищ викликано активністю таємничого і незбагненого початку. Містична віра через викривлені і тенденційні пояснення біологічних, соціальних, духовних процесів і явищ завжди ґрунтується на аутистичних установках особистоті і посиленні символічної функції уяви. А через відсутність схильності індивіда до пошуку суперечностей, критики і самокритики - неадекватно відображає явища навколишнього світу.

Одним із видів непродуктивної віри людини, що суттєво впливає на її міжособистісні відносини, є забобони – погляди й думки, що ґрунтуються на неточному або перекрученому знанні, частіше сприйнятті зі слів інших людей

на віру. Забобони містяться в масовій свідомості й поділяються значною кількістю людей. Змістом забобонів можуть бути застарілі наукові гіпотези, статеві, расові (расистські, етнічні), побутові (стосовно харчування, догляду за власним здоров'ям, зовнішністю) перекручені й тенденційні переконання, а також релігійні вірування та марновірства [6, 10, 11].

Причини виникнення забобонів – бажання зазирнути в майбутнє – розцінюються як підказування правильної поведінки, можуть виконувати функцію розради, можуть також виражати ворожі прагнення, бути способом прагнення спростити навколишній світ.

На думку І.Р. Габдуліна, забобони виконують роль попередніх апіорних суджень (лат. *a priori* – попереднє знання, отримане до досвіду, заздалегідь відоме, а *posteriori* – знання, отримане з досвіду). Забобон є над-узагальненою і над-категоричною характеристикою й виражається переважно в емоційному переживанні, яке пригнічує раціональну аргументацію. Це не знання, це прояв віри в те, що вже придумано кимось раніше [3].

Іншим видом непродуктивної форми віри є ідолопоклонство – це віра в авторитет, що його людина знаходить не тільки в якійсь надприродній істоті, а й у своєму найближчому оточенні або у вигляді лідера якої-небудь шляхетної справи. Таким чином, людина перемагає страх смерті, приносячи свою волю і саме життя на вівтар якоїсь вищої фігури або персоніфікованої ідеї [19, 22]. На думку психолога-екзистенціаліста І. Ялома, віра в спасителя призводить людину до переконаності в тому, що її життя контролюється зовнішніми силами, пов'язане з почуттям безсилля, неповноцінності, низьким рівнем самоповаги. Особистість, яка не покладається на себе або не вірить у себе, відповідно обмежує себе в набутті інформації й умінь; у спілкуванні з іншим вона намагається привернути його увагу до себе. Низька самооцінка, тенденція до самознищення, незначна кількість умінь, що могли б стати ґрунтом для переживання самоцінності, призводять до виникнення незадовільних міжособистісних взаємин [22].

Теоретичний аналіз наукових позицій психологів з питань вивчення форм віри дозволив нам гіпотетично виділити її продуктивну та непродуктивну форми. Продуктивна форма віри - формує позитивний погляд особистості на майбутнє і поточне життя, стимулює її тенденцію до самоактуалізації, сприяє активізації у неї внутрішніх ресурсів та особистісному зростанню. До продуктивної форми віри особистості належать наступні види: 1) духовно-релігійна віра - в Бога, душу та її безсмертя, вічне життя, сенс існування, деструктивну дію смертних гріхів, карму, вищі сили, можливість існування сил Добра і Зла; 2) інтерперсональна віра відображає систему цінностей, регулюючи міжособистісні взаємини; 3) аутоперсональна - віра в себе і власні можливості, зокрема в успішність, інтелектуальні здібності, вольові якості, фізичну привабливість, здоров'я, можливість безпечного існування, почуття власної гідності; 4) віра у соціальні цінності - майбутнє країни, принципи справедливості, соціальні ідеали, свободу слова і віросповідань, еталони мужності, патріотизму, краси, естетичні ідеали, демократичні права, факти історичних подій, моральні принципи організації суспільства, сім'ї та ін.

Непродуктивна форма віри породжує ілюзорне сприйняття світу, що призводить до викривлення дійсності, блокуючи здатність особистості до розвитку та адаптації. Така форма пов'язана з тенденцією особистості до захисних стратегій у поведінці. До непродуктивної форми віри належать такі види: 1) містична віра - переконання особистості в присутності у реальному житті чаклунства, привороту, псування, пристрїту, реінкарнації, пророцтв, існування духів, привидів, міфологічних істот, демонів, нечистої сили; 2) забобони - віра в потойбічні сили і прикмети, магїчну дію талїсманів, що викликано бажанням людини зазирнути в майбутнє, уникнути несприятливих ситуацій, втішити іншу людину; 3) ідолопоклонство - слїпе поклоніння хибним авторитетам, що породжує ілюзію їх надійності та володіння еталонними якостями, бачення їх джерелами відповідальності за своє життя і покладання на них усіх надїй.

Висновки та перспективи. Отже, вивчення даної наукової проблеми показало, що незважаючи на спроби багатьох психологів виділити і описати форми та види віри, питання класифікації віри розкрито недостатньо. Деякі вчені диференціюють та об'єднують форми та види віри за певними критеріями, однак більшість психологів розглядають їх окремо. Систематизація наукових позицій вчених дозволила нам виділити продуктивну та непродуктивну форми віри особистості. До продуктивної форми віри належать наступні види: духовно-релігійна, аутоперсональна, інтерперсональна та віра в соціальні цінності. До непродуктивної форми віри належать такі види: містична віра (демонологічні уявлення, марновірства), забобони та ідолопоклонство.

Перспективи подальшої науково-дослідної роботи вбачаємо у системному дослідженні віри як особистісного феномену, що має певні форми та види.

Список використаних джерел

1. Белорусов С.А. Психология духовности, веры и религии / С.А.Белорусов // Журнал практического психолога. - 1998. – № 6. – С. 21–43.
2. Бондар В. І. Релігійна віра в світлі глибинної психокорекції: навчальний посібник / В. І. Бондар, Т. С. Яценко, О. В. Педченко. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. – 305 с.
3. Габдуллин И. Р. Предрассудок как феномен сознания: эпистемологические предпосылки / И. Р. Габдуллин // Вестник ОГУ. – 2014. - № 4. – С. 245-248.
4. Инина Н. В. Опыт классификации форм веры / Н. В. Инина // Вопросы психологии. - 2010. - № 2. - С. 120 – 128.
5. Климишин О. І. Христіансько-психологічні основи духовного розвитку особистості: дис. доктора психол. наук: 19.00.07 / Климишин Ольга Іванівна. – Івано-Франківськ, 2013. – 492 с.

6. Кон И.С. Психология предрассудка. О социально-психологических корнях этнических предрассудков / И.С. Кон // Новый мир. – 1966. - №9. – С. 187 – 205.
7. Леви-Брюль Л. Первобытное мышление / Л. Леви-Брюль. / Психология мышления; [под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, В.В. Петухова]. – М.: Изд-во СГУ, 1980. – С. 130-140.
8. Леманн А. Иллюстрированная история суеверий и волшебства: от древности до наших дней / А. Леманн; [пер. с нем.]. – К.: изд-во «Украина», 1991. – 400 с.
9. Линецкий М. Л. Внушение, знание, вера / М. Л. Линецкий. - К.: Политиздат Украины, 1988. – 160 с.
10. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс; [пер. с англ.]. – СПб.: Питер, 1996. – 682 с.
11. Оллпорт Г. В. Личность в психологии / Г. В. Оллпорт. – М.: «КСП+»; СПб: «Ювента». – 1998. – 345 с.
12. Райгородский Д. Я. Психология личности. Хрестоматия / Д.Я.Райгородский. – Самара: «БАХРАХ-М», 2006. –Т.1. – 512 с.
13. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К.Роджерс; [пер. с англ. Исениной Е.И.]. – М.: «Прогресс», «Универс», 1994. – 480 с.
14. Саенко Ю. В. Психологические аспекты изучения суеверий / Ю. В. Саенко // Вопросы психологии. – 2006. - № 6. – С. 85-97.
15. Токарев С. А. Религия в истории народов мира / Токарев С. А.; [4-е изд.]. – М.: Политиздат, 1986. – 576 с.
16. Угринович Д. М. Психология религии / Д. М. Угринович. – М.: Политиздат, 1986. – 352 с.
17. Фрейд З. Психопатология обыденной жизни / З. Фрейд. – М.: АСТ, 2009. – 256 с.
18. Фрейджер Р. Личность. Теории, эксперименты, упражнения / Р. Фрейджер, Д. Фэйдимен. - СПб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. – 864 с.

19. Фромм Э. Психоанализ и этика / Фромм Э.; [пер с англ.], [вступ. сл. П.С.Гуревича]. – М.: Республика, 1993. – 415 с.
20. Черняева С.А. Развитие личности и психологической помощи в свете христианского мировоззрения: Монография. / С.А. Черняева. – СПб.: Речь, СПбАПО, 2007. – 192 с.
21. Шейнман М. М. Вера в дьявола в истории религии. / М. М. Шейнман. – М.: Наука, 1977. – 112 с.
22. Ялом И. Экзистенциальная психотерапия / Ялом И.; [пер.с англ. Т.С.Драбкиной]. – М.: Независимая фирма «Класс», 1999. – 576 с.
23. Arterburn S., Felton J. Toxic faith: Experiencing healing from painful spiritual abuse. Colorado Springs: WaterBrook Press, 2004. - 269 p.

Spysok vykorystanuh dzherel

1. Belorusev S.A. Psihologija duhovnosti, very i religii / S.A.Belorusev // Zhurnal prakticheskogo psihologa. - 1998. – № 6. – S. 21–43.
2. Bondar V. I. Religijna vira v svitli glibinnoi psihokorekciï: navchal'nij posibnik / V. I. Bondar, T. S. Jacenko, O. V. Pedchenko. – K.: Vid-vo NPU imeni M. P. Dragomanova, 2013. – 305 s.
3. Gabdullin I. R. Predrassudok kak fenomen soznaniya: jepistemologicheskie predposylki / I. R. Gabdullin // Vestnik OGU. – 2014. - № 4. – S. 245-248.
4. Inina N. V. Opyt klassifikacii form very / N. V. Inina // Voprosy psihologii. - 2010. - № 2. - S. 120 – 128.
5. Klimishin O. I. Hristians'ko-psihologichni osnovi duhovnogo rozvitku osobistosti: dis. doktora psihol. nauk:19.00.07 / Klimishin Ol'ga Ivanivna. – Ivano-Frankivs'k, 2013. – 492 s.
6. Kon I.S. Psihologija predrassudka. O social'no-psihologicheskikh kornjah jetnicheskikh predubezhdenij / I.S. Kon // Novyj mir. – 1966. - № 9. – S. 187 – 205.
7. Levi-Brjul' L. Pervobytnoe myshlenie / L. Levi-Brjul'. / Psihologija myshlenija; [pod red. Ju.B. Gippenrejter, V.V. Petuhova]. – M.: Izd-vo SGU, 1980. – S. 130-140.

8. Lemann A. Illjustrirrovannaja istorija sueverij i volshebstva: ot drevnosti do nashih dneij / A. Lemann; [per. s nem.]. – K.: izd-vo «Ukraina», 1991. – 400 s.
9. Lineckij M. L. Vnushenie, znanie, vera / M. L. Lineckij. - K.: Politizdat Ukrainy, 1988. – 160 s.
10. Majers D. Social'naja psihologija / D. Majers; [per. s angl.]. – SPb.: Piter, 1996. – 682 s.
11. Ollport G. V. Lichnost' v psihologii / G. V. Ollport. – M.: «KSP+»; SPb: «Juventa». – 1998. – 345 s.
12. Rajgorodskij D. Ja. Psihologija lichnosti. Hrestomatija / D.Ja.Rajgorodskij. – Samara: «BAHRAH-M», 2006. –T.1. – 512 s.
13. Rodzhers K. Vzgljad na psihoterapiju. Stanovlenie cheloveka / K.Rodzhers; [per. s angl. Iseninoj E.I.]. – M.: «Progress», «Univers», 1994. – 480 s.
14. Saenko Ju. V. Psihologicheskie aspekty izuchenija sueverij / Ju. V. Saenko // Voprosy psihologii. – 2006. - № 6. – S. 85-97.
15. Tokarev S. A. Religija v istorii narodov mira / Tokarev S. A.; [4-e izd.]. – M.: Politizdat, 1986. – 576 s.
16. Ugrinovich D. M. Psihologija religii / D. M. Ugrinovich. – M.: Politizdat, 1986. – 352 s.
17. Frejd Z. Psihopatologija obydennoj zhizni / Z. Frejd. – M.: AST, 2009. – 256 s.
18. Frejdzher R. Lichnost'. Teorii, jeksperimenty, uprazhnenija / R. Frejdzher, D. Fjejdimen. - SPb.: prajm-EVROZNAK, 2001. – 864 s.
19. Fromm Je. Psihoanaliz i jetika / Fromm Je.; [per s ang.], [vstup. sl. P.S.Gurevicha]. – M.: Respublika, 1993. – 415 s.
20. Chernjaeva S.A. Razvitie lichnosti i psihologicheskoy pomoshhi v svete hristianskogo mirovozzrenija: Monografija. / S.A. Chernjaeva. – SPb.: Rech', SPbAPPO, 2007. – 192 s.
21. Shejnman M. M. Vera v d'javola v istorii religii. / M. M. Shejnman. – M.: Nauka, 1977. – 112 s.

22. Jalom I. Jekzistencial'naja psihoterapija / Jalom I.; [per.s angl. T.S.Drabkinoj]. – M.: Nezavisimaja firma «Klass», 1999. – 576 s.

23. Arterburn S., Felton J. Toxic faith: Experiencing healing from painful spiritual abuse. Colorado Springs: WaterBrook Press, 2004. - 269 p.

Y. A. Aliksieieva The personality faith forms and kinds classification.

The article reflects the views of the psychologists considering a typology of different forms and kinds of faith. The studied literature allows to affirm that there was no sufficient attention to the issue of faith systematics in the works of psychologists. The analysis of some attempts to classify religious faith, which marked such its options as a healthy, toxic, authenticity, inauthenticity, organizmically-vital, existential-cultural and ontological was given. The researchers highlighted such options of the faith forms by their relevance to the reality as rational and irrational. Rational belief as it turned out, is based on the real and highly probable facts and is manifested in the faith in oneself, in others, in humanity. Were described certain kinds of irrational faith, such as naive trustfulness, intellectual and emotional faith. The classification of productive and unproductive forms of faith in the basis of which was put the criterion of their harmonizing and adaptive effect on the individual was provided. Theoretically are based the proved productive kinds of faith: spiritual and religious, interpersonal, autoperpersonal, belief in social values. The scientists views on such kinds of unproductive faith as mystical, including demonological representations and superstitions, prejudices and idolatry were seen. It is noted that the variants of the productive forms of faith form a positive assessment of the future and the current life, to stimulate a tendency to selfactualization, contribute to activization of inner resources and personal growth. Unproductive faith creates an illusory perception of the world, leads to a distortion of reality, blocks the individual's ability to the development and adaptation. As a result of this issue study, we can make a conclusion that the wide and generalized publications on this issue are not available yet, despite the attempts of many authors to identify and describe certain types of faith.

Keywords: classification of faith forms and kinds, kinds of faith, rational belief, irrational belief, productive faith, unproductive faith, faith in oneself, faith in others, mystical faith, superstition and idolatry.

Реферат на статтю

КЛАСИФІКАЦІЯ ФОРМ ТА ВИДІВ ВІРИ ОСОБИСТОСТІ

Алексєєвої Ю.А., кандидата психологічних наук, докторанта кафедри теоретичної та консультативної психології Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, м. Київ.

Кількість джерел: 23

У статті досліджується актуальна проблема класифікації типів, форм та видів віри. Незважаючи на те, що у психологічній науці існують класифікації віри за певними ознаками, вивченню питань диференціації типів, форм, видів віри не приділялось достатньої уваги. Вивчена література дозволила нам зробити деякі узагальнення, що стосуються систематизації форм та видів віри, й уточнити окремі поняття, що безпосередньо стосуються цього питання.

Проаналізовані класифікації віри, дали змогу визначити наступні її форми та види: здорову і токсичну; автентичну і неавтентичну; організмично-вітальну, екзистенційно-культуральну і онтологічну; раціональну та ірраціональну.

Презентована класифікація продуктивної і непродуктивної форм віри. Продуктивна форма віри - формує позитивний погляд особистості на майбутнє і поточне життя, стимулює її тенденцію до самоактуалізації, сприяє активізації у неї внутрішніх ресурсів та особистісному зростанню. До продуктивної форми віри особистості належать наступні види: 1) духовно-релігійна віра - в Бога, душу та її безсмертя, вічне життя, сенс існування, деструктивну дію смертних гріхів, карму, вищі сили, можливість існування сил Добра і Зла; 2) інтерперсональна віра відображає систему цінностей, регулюючи міжособистісні взаємини; 3) аутоперсональна - віра в себе і власні можливості, зокрема в успішність, інтелектуальні здібності, вольові якості, фізичну привабливість, здоров'я, можливість безпечного існування, почуття власної гідності; 4) віра у соціальні цінності - майбутнє країни, принципи справедливості, соціальні ідеали, свободу слова і віросповідань, еталони мужності, патріотизму, демократичні права та ін.

Непродуктивна форма віри породжує ілюзорне сприйняття світу, що призводить до викривлення дійсності, блокуючи здатність особистості до розвитку та адаптації. До цієї форми віри належать такі види: 1) містична віра - переконання особистості в присутності у реальному житті чаклунства, привороту, псування, пристриту, реінкарнації, пророцтв, існування духів, привидів, міфологічних істот, демонів, нечистої сили; 2) забобони - віра в потойбічні сили і прикмети, магічну дію талісманів, що викликано бажанням людини зазирнути в майбутнє; 3) ідолопоклонство - сліпе поклоніння хибним авторитетам, що породжує ілюзію їх надійності. Отже, теоретичний аналіз психологічної літератури показав, що деякі вчені класифікують форми та види віри, однак більшість психологів розглядають їх відокремлено.